

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historické vědy – Historie/Obecné dějiny

Mgr. Václav Kotrman

Kubánské zahraniční mise v Africe v 60. letech 20. století a Československo

Cuban Missions in Africa during 1960s, and Czechoslovakia

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Praha 2018

Bezprostředně poté, co byl prezident Fulgencio Batista nucen emigrovat z Kuby na Nový rok 1959, revoluční vláda – ve všech směrech podléhající Fidelu Castrovi – změnila dosavadní strategický přístup jak ve vnitřních záležitostech, tak v zahraničním přístupu. Její suverénní jednání nenašlo pochopení u Spojených států a následný růst napětí ve vzájemných vztazích nakonec revoluční Kubu zcela izoloval na západní hemisféře. Jedním z faktorů nelibosti amerického hegemonu byla otevřená kubánská snaha podporovat povstalecká hnutí napříč Latinskou Amerikou. Kuba se exportu revoluce chopila v podstatě ihned poté, co se nová vláda ujala moci. Zřejmě největším iniciátorem vývozu byl druhý muž revoluce Ernesto „Che“ Guevara, jehož snahy nejprve směřovaly k blízkým latinskoamerickým státům. Až zjištění momentální nepřipravenosti těchto států na rozsáhlou revoluci iniciovalo Kubu hledat „odbytiště“ revoluce jinde. Tyto snahy Kubánce zavedly až do vzdálené Afriky, kam Havana následující více než tři dekády vysílala své lidi podporovat národněosvobozenecký boj napříč kontinentem. Právě těmito kubánskými zahraničními misemi se zabývá předkládaná práce.

Struktura a cíle práce

Při práci s prameny týkajícími se Kubánské republiky, ať už primárními, či sekundárními, lze na první pohled zaznamenat absentující pramenné základny interpretující kubánské zahraniční mise v Africe. Sice již od konce sedmdesátých let můžeme detekovat snahu o zevrubnou interpretaci kubánské angažmá na černém kontinentu, ale to bylo primárně způsobeno širokým nasazením kubánských jednotek nejprve v bojích za angolskou emancipaci a v rámci podpory povstaleckého hnutí Agostinha Neta a následně ve dvě desetiletí vleklé občanské válce. Problematika angažmá v šedesátých letech byla však v drtivé většině ponechávána stranou odborného zájmu. Tento stav mírně změnilo v devadesátých letech publikování vzpomínek Ernesta Guevary na jím vedenou partyzánskou válku v Kongu-Leopoldville, kdy se svět konečně dozvěděl, kde byl slavný guerillero od března 1965 až do jeho smrti v říjnu 1967.

Cílem předkládané práce proto je zejména zachytit a zrekonstruovat dílčí události spojené s kubánskými zahraničními misemi, směřovanými do Afriky *de facto* hned po vítězství kubánské revoluce; analyzovat jednotlivé motivy a průběh misí, ale také exportu kubánskému modelu revoluce do Afriky vůbec a jejich provázanost. Předmětem analýzy byla rovněž otázka, zda zahraniční mise měly přímou návaznost na globální konflikt studené války, nebo stály zcela mimo, jak nastiňují někteří badatelé. Na to navazuje

otázka, zda politika Havany byla v tomto směru samostatná, či podléhala řízení Moskvy a byla ovlivňována komunistickou ideologií. Rovněž mě zajímalo, zda Afrika byla konečným cílem snah Havany, nebo šlo pouze o prostředek k dovršení dalších revolučních plánů.

Na počátku výzkumu celého tématu stála rovněž má osobní hypotéza, již jsem si stanovil na základě blízkého vztahu Castrovy Kuby a Československé socialistické republiky. Vycházel jsem z premisy o úzké kooperaci obou rozvědek a provázaného politického přístupu. V tomto smyslu jsem tedy předpokládal, že Československo se v šedesátých letech mohlo podílet na vývozu kubánské revoluce do Afriky.

Pro přesné ukotvení aplikovaných metod na výzkum práce bylo rovněž postupně nutné stanovit si přesný časový rozsah analyzované problematiky. Vzhledem k tomu, že export kubánské revoluce byl na vzestupu zejména do roku 1967, kdy jednak zemřel klíčový propagátor vývozu Ernesto „Che“ Guevara, jednak došlo k přechodnému omezení kubánských aktivit v tomto směru v Africe až do roku 1972, rozhodl jsem se, že práce bude sledovat časové období primárně od poloviny roku 1959, kdy kubánská vláda vyslala právě Guevaru na první sondážní cestu do Afriky, do února/března, respektive léta 1966, kdy se argentinský revolucionář stáhl z Afriky po nezdařené misi v Kongu-Leopoldville do Československa a následně v létě téhož roku odletěl zpět na Kubu. Ve zmiňované době mezi kubánskými zahraničními misemi směřovanými do Afriky dominovaly dvě země. Pomyslnými dveřmi do Afriky se pro Kubu stalo Alžírsko a poté, co se v severoafrické zemi uklidnila situace po nabytí svobody a urovnání sousedních sporů hrozících přerůst ve vážnější vojenský konflikt, se další cílovou destinací na jaře 1965 stalo Kongo-Leopoldville.

Samotná práce je rozdělena do pěti kapitol, které lze z větší perspektivy shrnout do tří oblastí. První část ve stručnosti představuje základní problémy kubánské republiky, které vedly k revoluci na konci padesátých let, interpretuje důvody pro změnu kubánské zahraniční politiky a hlavní rysy její nové strategie, stejně jako vztah s hlavními mocnostmi bipolárního světa Spojenými státy a Sovětským svazem. Samostatná část se pak věnuje konceptualizaci vztahů mezi Havanou a Prahou, což mělo sloužit k vytvoření modelu odůvodňujícího případné kooperace při exportu revoluce do Afriky.

Následující oddíl představuje jeden ze stěžejních cílů celé práce. Na základě dílčích konceptů, k nimž jsem dospěl během výzkumu, tato část interpretuje diverzifikovaný přístup k exportu revoluce do zahraničí v různém časovém horizontu období studené války.

Dokládá příklady, proč je možné export v různých časových fázích vůbec diferencovat, co stálo za tím, kam byl v danou chvíli export orientován, proč v některých chvílích kubánská vláda spatřovala jako objekt exportu primárně Latinskou Ameriku a jindy naopak vzdálenou Afriku. Pro úplný přehled kapitola představuje rovněž rozličný přístup a roli dvou předních mužů kubánské revoluce, premiéra Fidela Castra a v té době guvernéra národní banky a posléze ministra průmyslu Ernesta „Che“ Guevary, v uplatňování teorie vývozu revoluce. Pro znázornění praktické aplikace teoretizovaných částí této kapitoly jsem do ní rovněž zahrnul také interpretaci reálného dopadu těchto plánů. Kuba se totiž kromě posílání vojenského materiálu a lidí za hranice silně angažovala v poskytování výcviku různým revolučním hnutím na své půdě. V této oblasti dominovaly zejména teorie „Che“ Guevary, které představil jednak ve své knize *Guerra de Guerrillas*, reprezentované teorií *foco*. V roce 1967 pak sepsal svou teorii, charakterizovanou větou „vytvořit dva, tři, mnoho Vietnamů“, jejímž předestřením kapitola končí.

Pátá kapitola, nejrozsáhlejší v celé práci, se skládá z pěti částí. První z nich ve stručnosti představuje roli Afriky v kontextu studené války, specifika potřebná pro následnou akceleraci národněosvobozeneckých hnutí, jež podporovala kubánské angažmá na černém kontinentu. V další části interpretuji stěžejní motivy, jež stály v pozadí kubánské angažovanosti na opačné straně Atlantiku. Následně kapitola pojednává o konkrétních misích v Alžírsku, kde Kubánci navazovali bezprostřední kontakty pro následné mise již ve druhé polovině roku 1961. Protože Alžírsko tou dobou bojovalo již sedmým rokem za svou nezávislost, kvůli čemuž byla do Alžíru směřována první kubánská podpora, bylo nutné stručně představit i domácí problémy a protagonisty. Kubánské mise v Alžírsku se skládaly z několika oblastí – nejdříve Havana vyslala na sklonku roku 1961 zbraně na podporu Alžírska v boji o emancipaci, o rok později je následovala lékařská mise a následně kubánská vláda vyslyšela prosby Ahmeda Ben Belly rovněž o vojenskou pomoc během tzv. písečné války, propuknuvší mezi Marokem a Alžírskem na podzim 1963, a do oblasti vypravila i své vojáky.

Následující část se soustřeďuje na Kongo-Leopoldville, které bylo specifické rozbouřenou domácí politickou situací. Vzhledem k tomu, že v zemi chyběly domácí elity, byl proces přechodu od koloniálního statusu k nové republice velmi problematický, což eskalovalo vraždou premiéra Patrice Lumumby a následným zapojením OSN, Belgie i Spojených států do konfliktu. Pozornost je věnována zejména cílenému navazování kontaktů Havany s konžskými rebely, složitému vztahu Guevary s Castrem v té době, což pravděpodobně celou misi ovlivnilo, a následně průběhu partyzánské války na západních

březích jezera Tanganika. V kapitole je rovněž zdůrazněná role anticastrovských Kubánců, které rekrutovala americká CIA a vyslala do Konga-Leopoldville už v roce 1962, necelé tři roky před příchodem „Che“ Guevary a jeho partyzánů.

Poslední kapitola celé práce pro úplnost shrnuje další země kubánské působnosti v Africe ve sledovaném období. Smyslem dané kapitoly již není – vzhledem k časovým a prostorovým kapacitám této práce – hlubší analýza dílčích událostí, ale hrubé nastínění považuji jako nutné pro ilustraci kubánského angažmá na černém kontinentu v šedesátých letech.

Metodologie a hlavní použité zdroje

Za klíčový metodologický nástroj mi napříč celou prací sloužila analýza, na jejímž základě jsem byl schopen stanovit si dílčí hypotézy, které mi posloužily k dosažení stanovených cílů práce. Rozklad obecných částí na dílčí aspekty mi dobře posloužil pro hlubší porozumění celkovému problému. Již z obsahu práce je nastíněný přístup patrný. Vychází to zejména z absence rozsáhleji zpracovaných sekundárních zdrojů k problematice kubánských zahraničních misí v Africe ve sledovaném období. Analýza odborné literatury související s předestřeným tématem pouze okrajově (dekolonizační mechanismy, vnitropolitická situace v jednotlivých zemích atd.) mi tak pomohla stanovit postuláty, jež bylo možné dále na základě získaných pramenů analyzovat do hloubky.

Vedle obecné strategie kubánské zahraniční politiky pro mou práci byly klíčové zejména prameny, jež se primárně soustřeďují na vztah Kuby s Afrikou. Těmi zcela nepostradatelnými jsou práce italského profesora Piera Gleijese působícího na americké Johns Hopkins University. Gleijesovi se v polovině devadesátých let podařilo po několikaleté snaze dostat do veřejnosti stále nepřístupných kubánských archivů. Výsledkem byla kniha *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976*, poprvé vydaná v roce 2002. Kniha končí na samém začátku kubánské angažovanosti v Angole, ale do té doby je neocenitelným zdrojem informací. Jediné, co Gleijeses nechává v podstatě zcela bez odezvy, přestože několik zmínek tomu věnoval, je nasazení kubánského exilu v Africe.

Přestože Gleijese můžeme považovat za současného největšího experta na kubánské mise v Africe, nebyl prvním, kdo se tímto tématem zabýval. Před ním téma přiblížil například William Durch ve své práci *The Cuban Military in Africa and the Middle East: From Algeria to Angola*; nebo William LeoGrande v útlém, ale významném

titulu *Cuba's Policy in Africa*. Nedostatkem obou zmíněných prací ale bylo, že nikdo z autorů se do kubánských archivů nedostal, takže mnoho informací v nich ještě chybí a některé jsou nepřesné. Nicméně vezmeme-li v potaz, že Durch své dílo vydal již na konci sedmdesátých let a LeoGrande na počátku osmdesátých, jedná se o skutečně úctyhodná díla, jež z dnešního pohledu slouží rovněž jako svědectví o dobovém historickém diskurzu.

Export kubánské revoluce je neodmyslitelně spjatý s osobou Ernesta „Che“ Guevary, proto je důležitá také pramenná základna týkající se tohoto revolucionáře. Ve světových biografích o Guevarovi nepochybně dominují tři autoři, kteří se navíc všichni dostali k osobním Guevarovým spisům, například i k jeho „konžskému deníku“ ještě před vydáním. Jedná se o práce Paca Ignacia Taiba II., *Guevara Also Known as Che* (1997), Jona Lee Andersona, *Che Guevara: A Revolutionary Life* (1997), a Jorge Castañedy, *Compañero: The Life and Death of Che Guevara* (1997, jako jediná vyšla v českém překladu). Všechny tři tituly obsahují poměrně rozsáhlé pasáže o kubánských aktivitách v Africe.

Výrazným zdrojem informací týkajících se angažovanosti Havany v Africe a formování nové strategie zahraniční politiky mi byly také deníkové záznamy Ernesta Guevary, zpracované a vydané formou konžského deníku *Pasajes de la guerra revolucionaria: Congo* (1999). Vedle toho jsou takřka nepostradatelné Guevarovy projevy a texty, jež sepsal při různých příležitostech a z nichž lze vyčíst, jakým způsobem se Havana snažila svou ideu socialistického zřízení prosadit i na světové politické scéně. Asi největším pramenem v této oblasti je soupis jeho prací vydaných pod názvem *Che Guevara Reader: Writing on Politics & Revolution* (2003).

Vedle prací pojednávajících o kubánské angažovanosti v Africe bylo ale rovněž významné zpracovat materiál týkající se kubánského exilu nasazeného v Africe americkou CIA. Tato problematika je ještě větší neznámou než angažovanost Havany. První knihou, která zčásti zaplnila prázdné místo v této oblasti, je titul *Cold War in the Congo: The Confrontation of Cuban Military Forces, 1960–1967* kubánského rodáka Franka R. Willafaňi vydaný v roce 2012. Jeho největší devízou je, že je z velké části postaven na základě rozhovorů s pamětníky nasazenými v Kongu-Leopoldville. Na druhé straně je to ale i jejím velkým limitem, jelikož v textu je řada informací, jež se rozcházejí s informacemi nejen Gleijeses, ale i s dalšími zdroji, na což poukazují na konkrétních místech v textu.

Co se týče výzkumu primárních pramenů, nejdůležitějšími zdroji mi byly diplomatické spisy zpracované v rozsáhlé edici pramenů *Foreign Relations of the United*

States, kde lze nalézt řadu cenných dokumentů přibližujících zejména chaotickou situaci konžské krize i se zmínkami o – byť někdy stále ještě s utajenými pasážemi – kubánském exilu. Neocenitelným zdrojem je rovněž nepřeborné množství dokumentů jak institucionální povahy, tak telegramů a rozvědných hlášení, stejně jako interních statistik, přehledů apod. americké Central Inteligent Agency, jež jsou zprostředkovány online na základě Freedom of Information Act. Obdobným způsobem zprostředkovává také John F. Kennedy Presidential Library and Museum sbírky dokumentů online a v souvislosti s Afrikou tam lze nalézt velké množství interní komunikace mezi Bílým domem a jednotlivými ambasádami, záznamy rozhovorů ze setkání, telegramy z ministerstva zahraničí, korespondenci směřovanou zahraničními představiteli do Bílého domu, k nahlédnutí je rovněž velké množství fotografií, a dokonce i video záznamů z konkrétních událostí. V neposlední řadě mezi archivními prameny dostupnými online je třeba zmínit Cold War Internation History Project, který zprostředkovává naskenované dokumenty zasílané z celého světa, zejména z východní strany železné opony, a překládá je do angličtiny. Vedle použitých digitálních zdrojů jsem navštívil rovněž National Archive – Kew v Londýně, kde jsem doufal nalézt větší množství materiálů alespoň k obecné části, ale tato snaha se ukázala jako lichá. Britská rozvědka – až na pár výjimek – Kubánce v Africe téměř ignorovala nebo o nich jednoduše neměla dost informací. Za účelem nahlédnout do amerických archivů jsem si podával grantovou žádost, ta mi ale byla bohužel zamítnuta.

Velkou zásobu informací se mi naopak podařilo nalézt v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vzhledem ke zmíněnému blízkému vztahu mezi Československem a Kubou je pramenná základna opravdu bohatá. Z velké části ale jde o dokumenty související s Alžírskem a následně pak s kubánským oficiálním přístupem vůči Africe – státní delegace, cesty jednotlivých protagonistů, pořádání konferencí, důkladné analýzy některých stěžejních událostí a osob. Československá strana si například nechávala na přání zpracovat posudky na významné lidi ve vládě daného státu. Velmi slušně je zde zachycena cesta kubánského prezidenta Dorticose po Africe či Guevarův tzv. alžírský projev v únoru 1965. Co se Konga-Leopoldville týče, tak spisů s tímto zaměřením je zde k nalezení spíše poskrovnu. Cenným zdrojem pro orientaci v klíčových událostech, jež pronikly na veřejnost, byla ale také periodika. Z československé strany jde jednoznačně o *Rudé právo*, jehož články jsou sice silně tendenčně zaměřeny, ale dobře slouží minimálně pro časové urovnání některých událostí, ze zahraniční provenience to byly zejména hlavní deníky *The New York Times* a *Washington Post*.

Přestože pramenná základna pro výzkum této práce je značně rozsáhlá, jsem si vědom několika nedostatků, zejména v absenci primárních pramenů kubánské provenience. Je to způsobeno naprostou nepřístupností kubánských archivů – až na zmíněné výjimky. Jistou útěchou v této oblasti může být poznámka Piera Gleijese, jenž jako jediný měl možnost komparace a s hlubokým obdivem ocenil objektivitu a kvalitu amerických archivů a zpravodajských hlášení,¹ z nich jsem naopak pro tuto práci čerpal hojně.

Hlavní závěry vyplývající z výzkumu

Na základě mého výzkumu jsem přesvědčený, že export revoluce s následnou angažovaností misí v zahraničí lze rozdělit do čtyř obecnějších fází. Ta první, bezprostředně následující po vítězství *barbudos*, byla charakteristická limitovaností výhradně na oblast Latinské Ameriky, přičemž export nebyl zatím podporován personálně. V této první fázi Havana latinskoamerickým revolučním hnutím posílala finance, cvičila na svém území guerillové bojovníky a vyvíjela rozsáhlou propagandistickou aktivitu. Jistá obezřetnost byla způsobena napjatým vztahem se Spojenými státy a obavou z přímé invaze. Přibližně na přelomu let 1963/1964 se charakter exportu revoluce změnil natolik, že to můžeme považovat za následující fázi. Havana začala aktivně vysílat své bojovníky na zahraniční mise. V oblasti Latinské Ameriky se jednalo zejména o Venezuelu, Guatemala a Kolumbii. Hlavně ale došlo k jisté institucionalizovanosti vývozu tím, že Fidel Castro se svou vizí mnohem více snažil provázat s politikou. Prostřednictvím tzv. havanského setkání na podzim 1964 například zamýšlel sjednotit komunisty západní hemisféry. V lednu 1966 naopak využil Konference tří kontinentů v Havaně, aby svou vládu prezentoval jako centrum světového protiimperialistického boje. Jeho neskrývaná snaha ale nakonec vedla na druhé straně i ke kritice v rámci socialistického světa, příkladem čehož je zpráva československého velvyslance Jaroslava Pšcolky, v níž nepřímo označil kubánský postoj za domýšlivý.² Právě v této fázi začala Kuba rovněž vysílat ve větších počtech bojovníky i do vzdálených destinací, na Blízký východ a do Afriky.

¹ GLEIJESES, Piero, *The View from Havana. Lessons from Cuba's African Journey, 1959–1976*, in: JOSEPH, Gilbert M. – SPENSER, Daniela (eds.), *In from the Cold. Latin America's new Encounter with the Cold War*, Durham – London 2008, s. 120.

² „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 8–9.

Další zlom v nastaveném kurzu vývozu představovala smrt největšího iniciátora revoluce Ernesta „Che“ Guevary v říjnu 1967. Po neúspěchu v Bolívii nastal velký útlum kubánské zahraniční iniciativy. Přispěly k tomu také faktory zdánlivě větší kubánské stability na západní hemisféře, jelikož Bílý dům držel slib a na ostrov již aktivně neintervenoval, i když revoluční vládu podřýval nadále; navíc Havana se tou dobou opět sbližovala s Kremlem, což se projevilo nečekanou Castrovou podporou invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa za účelem potlačení procesu tzv. pražského jara. Kuba navíc přijala závazek vyprodukovat v roce 1970 celkem 10 milionů tun cukru, čímž plánovala zachránit rozvrácenou ekonomickou situaci a čemuž uzpůsobila veškeré své kapacity a možnosti, takže na zahraniční plány nezbývalo ani příliš prostoru. Účinek byl ale zcela opačný a ostrov po enormním úsilí nejenže požadované hranice nedosáhl, ale navíc zaznamenal ještě větší ekonomický pád. To nepřímo vedlo k dalšímu momentu, kdy se Kuba vrátila na cestu vývozu revoluce související s nalezením dalších ekonomických možností. Tím okamžikem byl přelom let 1971/1972, kdy Castro podnikl rozsáhlé cesty po Latinské Americe, Evropě i Africe. Výsledkem bylo obnovení a rozšíření kontaktů s mnohými revolučními vůdci, v čemž jednoznačně dominovala pomoc, kterou Castro poskytl hnutí MPLA Agostinha Neta. V Angole, kam byl směřován největší počet Kubánců, pak Castrovy jednotky zůstaly přes vleklou občanskou válku až do roku 1991.

Na základě analýzy dat spojených s vypracováním této práce a obecných konceptů Castrovy zahraniční politiky v šedesátých letech 20. století jsem dále nabyt názoru, že nemůže být ani nejmenších pochyb o přímé provázanosti studené války s kubánskou strategií vývozu revoluce a zahraničními misemi. Už jen samotná podstata kubánské revoluce byla z části motivována a umožněna studenoválečným konfliktem, protože revolucionáři vedle dílčích aspektů striktně domácích vytýkali Batistově vládě zahraniční směřování a úzkou provázanost – jak ekonomickou, tak kulturní – se Spojenými státy. V konkrétním případě partyzánů ze Sierry Maestry se navíc na jedné straně střetávala Castrova kritika západního kapitalismu se sympatiemi k socialistickému zřízení, jež mělo v budoucnu sloužit jako vzor nového státního uspořádání, často referované jako tzv. tropický socialismus. Nová, revoluční vláda se ale následně dostala do výrazné závislosti naopak na Sovětském svazu, což rovněž nebylo pro Havanu žádoucí. Plně to Castro pocítil v říjnu 1962, kdy byl postaven mimo rozhodování Kremlu o způsobu ukončení raketové krize. Vše zatím nasvědčuje tomu, že Moskva byla ohledně zahraničních misí držena v nevědomosti, alespoň o zahraničních misích v šedesátých letech. Co se týče další kubánské angažovanosti v zahraničí od let sedmdesátých, je zachycena naopak snaha

Kremlu ovlivňovat je, což mimo jiné souvisí s bližší znalostí tou dobou afrického kontinentu Moskvou. Fidel Castro ale například o angažovanosti v Kongu-Leopoldville informoval Moskvu až po březnu 1965, kdy „Che“ Guevara zmizel z veřejné scény. Lubomír Štrougal mi navíc líčil osobní vzpomínky na rozhovor s Anastázem Mikojanem, který si mu měl stěžovat na to, že Havana s Moskvou zahraniční mise v té době vůbec nekonzultovala.

Během konceptualizace všech zmíněných skutečností jsem si kladl logickou otázku, jaké hlavní motivy měla Havana pro to, aby vůbec vysílala mise do zahraničí, tím spíš do takových vzdáleností? V předkládané práci jsem tyto pohnutky rozdělil na tři hlavní oblasti, o nichž jsem přesvědčený, že byly zcela klíčové. První z motivů představovala vlastní bezpečnost. Kuba se totiž ocitla po přerušení diplomatických styků s USA a se všemi latinskoamerickými státy vyjma Mexika na západní hemisféře v naprosté izolaci. Havana věděla o podpoře Bílého domu kubánských exulantů, jež vygradovala invazí do Zátoky sviní a operací *Mongoose*. Izolace navíc nebyla pouze politická, ale následkem americké blokády měla Kuba rovněž ztížené ekonomické možnosti, což navíc umocnilo špatné řízení průmyslu, Guevarova snaha o centralizaci všech odvětví a jeho pokusy diverzifikací změnit monokulturní hospodářské zaměření. Kuba tím pádem rozvíjela spolupráci se Sovětským svazem, na němž se ale nakonec stala podobně závislá jako dříve na Spojených státech, což začal „Che“ Guevara čím dál častěji kritizovat i ve svých projevech, asi největším příkladem této tendence je jeho alžírský projev v únoru 1965. Při hledání alternativ k závislosti na Moskvě se po zjištění, že Latinská Amerika nebyla počátkem šedesátých let z větší části na revoluci připravena, nabízela právě Afrika se svým nerostným bohatstvím a potenciálními možnostmi pro ekonomické kontrakty. Alternativy bylo ale třeba hledat i pro případ konfliktu. Havana měla v podstatě jediného garanta bezpečnosti – Kreml. Pokud by se vztahy s ním narušily natolik, že by nejdříve Chruščov a později Gorbačov upustili i od vágní rétorické podpory, Kuba by byla vůči vnějším silám zcela bezbranná. Při zvážení této možnosti zbývá jako jediné řešení opět Afrika, respektive množství revolučních vůdců, kteří by byli ochotni se následně za Castra postavit.

Další alternativou pro Havanu pak byla organizace Hnutí neangažovaných. Castrova snaha stát se lídrem světového boje proti imperialismu a Kubu transformovat v pomyslné epicentrum revolucionářů ze všech kontinentů byla zcela zjevná. Právě tento motiv spatřuji jako druhý z důvodů, proč Havana vysílala jednotky do Afriky. Dosažení tohoto cíle byl Castro zřejmě nejbližší ze všech, neboť Kubu zejména v šedesátých letech 20. století skutečně obestoupila aureola předního revolučního centra. Za vším stála

kubánská revoluce, která přišla v pravý čas. V době, kdy světové mocnosti vedly osobnosti narozené v 19. století – Eisenhower, Chruščov, de Gaulle, Mao Ce-tung, Adenauer, kdy v USA rostl studentský aktivismus a snahy o desegregaci, či byl evidentní blížící se pád francouzského i britského impéria, svět obletěla zpráva o revoluci vedené mladými energickými vůdci ve věkovém rozmezí od dvaceti do třiceti let. Kubánští *barbudos* ovlivnili a oslovili řady západních sympatizantů tzv. Nové levice, ale především se stali předobrazem pro revoluční lídry z celého světa. Jak se prodlužoval jejich vzdor vůči Bílému domu, rostla i jejich prestiž, ztělesněná Fidelem Castrem. Dosažení vůdčí role mezi revolučními lídry by v konečném důsledku pro Kubu znamenalo nezanedbatelnou pozici vůči dominantním Spojeným státům na jedné straně, ale i vůči zemím socialistického bloku.

Vedle Kuby neexistuje druhý případ takto malé a chudé země, která by se ve velkém angažovala na tolika zahraničních scénách a navíc dosahovala vlastně i parametrů *Grand Strategy*. Přestože kubánská angažmá ztělesňovala případ – jak to výstižně shrnul někdejší ministr zdravotnictví Machado Ventura – „žebrák nabízejícího pomoc jinému žebrákovi“, Havana tuto strategii uplatňovala v různých modifikacích celé půl století.

Seznam hlavních použitých pramenů a literatury

1) Archivní prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV)

fond Teritoriální odbor – tajné, Kuba 1960–1964

fond Teritoriální odbor – otevřené, Kuba 1960–1964

fond Zastupitelský úřad Havana, 1945–1975

fond Teritoriální odbor – tajné, Alžírsko 1960–1964

fond Diplomatický protokol – Tajný 1955–1964 Kuba, Kuvajt, Kypr, Laos

fond Kabinet ministra

fond Kolegium ministra

fond Zastupitelský úřad Alžír, 1963–1965

fond Teritoriální odbor – otevřené, Portugalská Guinea, Portugalsko

Národní archiv České republiky (NA)

fond Ústřední výbor 1945–1986, Praha – předsednictvo 1966–1971

Central Intelligence Agency. Freedom of Information Act (FOIA)³

Cold War International History Project . Wilson Center – Digital Archive, International History Declassified (WC–DA)⁴

John F. Kennedy Presidential Library and Museum (JFK PLM)⁵

National security archive (NSA)⁶

National Archives Kew (TNA)

FCO 45 – Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office: Southern African Department and predecessors

FCO 141 – Foreign and Commonwealth Office and predecessors: Records of Former Colonial Administrations

FO 371 – Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906–1966

2) Ostatní nevydané prameny

CIA Inspector General's Report on Plots to Assassinate Fidel Castro, CIA Historical Review Program, 1967, s. 4–5, dostupné z: https://www.maryferrell.org/wiki/index.php/Castro_Assassination_Plots [cit. 10. 11. 2014].

³ Archiv FOIA je přístupný online z: <https://www.cia.gov/library/readingroom/> [cit. 22. 3. 2018].

⁴ Archiv WC-DA je přístupný online z: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116563> [cit. 22. 3. 2018].

⁵ Archiv JFK PLM je dostupný online z: <https://jfklibrary.org/Research/Search-Our-Collections.aspx> [cit. 22. 3. 2018].

⁶ Archiv NSA je dostupný online z: <https://nsarchive.gwu.edu/virtual-reading-room> [cit. 22. 3. 2018]

Eighth Meeting of consultation of Ministers of Foreign Affairs: Final Act. Washington, D.C.: Pan American Union. General Secretariat of the Organization of American States 1962.

Hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 86th Congress, second session, Part 9, *Communist Threat to the United States through the Caribbean*, August 27, 30, 1960.

Church Committee Assassination Report: U.S. Congress, Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders; Interim Report.* 94th Congress, 1st Session, Senate Report No. 94-465, Washington (D. C.) 1975.

PFEIFFER, J., *The Official History of the Bay of Pigs Operation, Volume III: Evolution of CIA's Anti-Castro Policies, 1951–January 1961*, 1979 s. 27, dostupné z: http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/4186/bop-vol3.pdf [cit. 20. 4. 2012].

3) Vydané prameny

Československo a Latinská Amerika po druhé světové válce. Sborník materiálových studií, Praha: Orientální ústav ČSAV 1977.

DEUTSCHMANN, David (ed.), *Che Guevara reader: Writings on politics & revolution*, Melbourne – New York 2003.

Dokumenty a materiály k otázce Latinské Ameriky. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí 1962.

Dokumenty k československé zahraniční politice, 1954–1968: MZV, Praha 1954–1968.

Facts on Czechoslovak foreign trade: Rapid, Praha 1963, 1964, 1967.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1947, Vol. VIII, The American Republic.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1952–1954, Vol. IV, The American Republics.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958–1960, Vol. VI, Cuba.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1961–1963, Vol. X, Cuba 1961–1962.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1961–1963, Vol. XX, Congo Crisis.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1961–1963, Vol. XXI, Africa.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964–1968, Vol. XXIV, Africa.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964–1968, Vol. XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958–1960, Vol. XIV, Africa.

Francouzská severní Afrika. Příručka pro zahraniční obchod. MZO, Praha 1949.

KOŠŤÁK, Vítězslav a kol., *Kuba. Obchodně ekonomické sborníky*, Praha: Institut zahraničního obchodu, ČTK – Pressfoto 1980.

MAY, Ernest R. – ZELIKOW, Philip D., *The Kennedy Tapes. Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Cambridge, Massachusetts – London 1997.

Pokyny pro vývoz do Latinské Ameriky. Praha: Československo-latinskoamerická obchodní komora v Praze I, U Obecního domu 3, leden 1948. (jedná se o první poválečnou pomůcku určenou čs. exportérům a nabízející přehled možností a potřeb čs. vývozu do LA států).

Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985, Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor 1974, 1987.

Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961–2009), Kathmandu: Institute of Foreign Affairs 2011.

United Nations General Assembly. Fifteenth Session, Official Records, Monday, 26. September 1960 at 3 p.m.

4) Rozhovory s pamětníky

- Rozhovor autora s Lubomírem Štrougalem (v letech 1959–1961 ministrem zemědělství, 1961–1965 ministr vnitra a 1970–1988 předseda federální československé vlády), Praha 28. dubna 2015.
- Rozhovor autora s Lubomírem Štrougalem (v letech 1959–1961 ministrem zemědělství, 1961–1965 ministr vnitra a 1970–1988 předseda federální československé vlády), Praha 1. března 2016.
- Rozhovor autora s Václavem Hubingerem (mezi lety 1996–2014 postupně český velvyslanec v Portugalsku, Keni, Brazílii a Turecku, Praha 7. prosince 2017.

5) Paměti

BUSTOS, Ciro, *Che wants to see you. The Untold Story of Che Guevara*, London – New York 2013.

CASTRO, Fidel, *Fidel. My early years*. Eds. Deborah Shnookal – Pedro Álvarez Tabío. New York – Melbourne: Ocean Press 2005.

de GAULLE, Charles, *Válečné paměti 1940/1944*, Praha 1989.

DEVLIN, Larry, *Chief of Station, Congo: Fighting the Cold War in a Hot Zone*, New York 2007.

GUEVARA, Ernesto „Che“, *The Motorcycle Diaries*, London: Harper Perennial 2004.

GUEVARA, Juan Martin – VINCENT, *Armelle, Můj bratr Che*, Praha 2017.

HEIKAL, Mohammed Hassanein, *The Cairo Documents. The Inside Story of Nasser and his Relationship with World Leaders, Rebels, and Statesmen*, New York 1971.

HOARE, Mike, *Congo Mercenary*, Boulder 2008

LANDOVSKÝ, Kuba, Praha 1961.

RAMONET, I., *Fidel Castro. Životopis pro dva hlasy*, Praha 2009.

RODRIGUEZ, Felix I. – WEISMAN, John, *Neviditelný válečník*, Praha 1999.

Publikační, akademická a pedagogická činnost autora související s tématem této práce

Odborné stati ve sbornících a kapitoly v knihách

KOTRMAN, Václav, Operace Mongoose: Alibi pro Kennedyho přístup ke Kubě, nebo reálná cesta ke svržení Castra?, in: TUMIS, Stanislav – KOURA, Jan – SOUKUP, Jaromír (eds.), *Kapitoly z britských a amerických dějin: Profesoru Martinu Kovářovi k padesátým narozeninám*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2015, s. 307–323.

Studie v odborných časopisech:

KOTRMAN, Václav, CIA a invaze v Zátocě svini. Proč Kennedyho administrativa nepodpořila vylovení kubánských exulantů, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 85–102.

KOTRMAN, Václav, Reflexe kubánské raketové krize v československém tisku, in: *Historický obzor*, roč. 26, č. 5/6, 2015, s. 126–132.

Recenze a zprávy:

KOTRMAN, Václav: Ramonet, Ignacio, Fidel Castro. Životopis pro dva hlasy, Praha 2009, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 3, č. 1, 2011, s. 200-202.

KOTRMAN, Václav: Hingarová, Vendula – Květinová, Sylvie – Eichlová, Gabriela (eds.), *Mexiko – 200 let nezávislosti*, Červený Kostelec 2010, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 3, č. 1, 2011, s. 202-204.

KOTRMAN, Václav: Weiner, Tim, *Dějiny CIA. V zajetí vlastních iluzí*, Praha 2010, in: *Dějiny a současnost*, roč. 34, č. 10, 2012, s. 47.

KOTRMAN, Václav: Meyer, Michael, 1989. Rok, který změnil svět. Dosud nezveřejněné okolnosti pádu Berlínské zdi, Praha 2010, in: *Historický obzor*, roč. 24, č. 3/4, 2013, s. 93–94.

KOTRMAN, Václav: Rasenberger, Jim, The Brilliant Disaster. JFK, Castro, and America's Doomed Invasion of Cuba's Bay of Pigs, New York 2011, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 5, č. 1, 2013, s. 189–191

KOTRMAN, Václav: Koura, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945–1953, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2013, 250 stran, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 6, č. 2, 2014, s. 169–170.

Vystoupení na konferencích, sympóziích a kolokviích

KOTRMAN, Václav, *Počátky kubánské angažovanosti v Africe*, Workshop k novověkým a nejnovějším dějinám hospodářských a politických dějin světa, 12. 6. 2013, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze (4 strany rkp.)

KOTRMAN, Václav, *CIA a invaze v Zátocě svini. Proč Kennedyho administrativa nepodporila vylovení kubánských exulantů*, 9. Mezinárodní studentská vědecká konference, 18. 4. 2012, Fakulta sociálně-ekonomických vztahov Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne (5 stran rkp.)

KOTRMAN, Václav, *Pohled přes oceán. Británie americkým očima II*, Konference „Anglie jaká je...“, Obraz ostrovního státu nejen z kontinentální perspektivy v 19. a ve 20. století, 25. 3. 2011, Katedra anglofonních studií Metropolitní univerzity Praha a Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (10 stran rkp.)

Pedagogická činnost

- ak. rok 2013/2014 – 2016/2017 – výuka vlastního předmětu: *Seminář ke světovým nejnovějším dějinám*, Ústav světových dějin, Filozofická fakulta UK
- ak. rok 2013/2014 – 2016/2017 – Pravidelné přednášky pro Seniorakademii na Střední odborné škole sociální, o.p.s
- 11. dubna 2014 – Přednáška *Americko-kubánské vztahy ve 20. století* v rámci cyklu „Polozapomenuté události světových dějin“, Univerzita třetího věku, Filozofická fakulta UK
- 3. ledna 2014 – Přednáška *Věčný revolucionář Ernesto „Che“ Guevara* v rámci cyklu „Velké osobnosti světových dějin“, Univerzita třetího věku, Filozofická fakulta UK

- 13. ledna 2013 – Přednáška *Božská Evita Perónová* v rámci cyklu „Velké osobnosti světových dějin“, Univerzita třetího věku, Filozofická fakulta UK